

MỐI QUAN HỆ GIỮA CON NGƯỜI VĂN HÓA VÀ MÔI TRƯỜNG VĂN HÓA

ThS. Ngô Thị Thu Hà
Trưởng khoa LLM-LN, TT HCM

Con người và môi trường có mối quan hệ chặt chẽ với nhau, con người không thể tồn tại nếu tách khỏi môi trường tự nhiên cũng như không thể trở thành người nếu tách khỏi môi trường văn hóa (MTVH). Vấn đề con người, môi trường cùng mối quan hệ giữa con người và MTVH trở thành mối quan tâm của cả nhân loại và ngày càng trở thành vấn đề bức xúc toàn cầu. Vì môi trường sống là điều kiện vô cùng quan trọng có tính chất quyết định trong sự phát triển và tiến bộ nhân loại. Trong thời đại ngày nay, vấn đề môi trường - sự thích nghi môi trường sống cũng như bảo vệ môi trường sống của con người lại trở nên cấp thiết hơn bao giờ hết. Đối với nước ta đang trong quá trình tiến hành công nghiệp hóa, hiện đại hóa trên nền tảng xã hội nông nghiệp lâu đời, đang mở cửa hội nhập, giao lưu quốc tế thì vấn đề này càng có ý nghĩa đặc biệt quan trọng. Vậy MTVH là gì? Con người văn hóa và mối quan hệ, tác động qua lại với nhau như thế nào?

Theo GS.TS Đỗ Huy: “Môi trường văn hóa chính là sự vận động của các quan hệ của con người trong quá trình sáng tạo, tái tạo, đánh giá, lưu giữ và hưởng thụ các sản phẩm vật chất và tinh thần của mình”¹. MTVH được nhìn nhận như một hệ thống các giá trị nhân văn có mối quan hệ mật thiết đối với quá trình hình thành, phát triển nhân cách con người, phát triển xã hội. MTVH còn là khái niệm mang tính đa phương, đa diện bao gồm không gian văn hóa chứa đựng các mối quan hệ giữa con người với tự nhiên và con người với con người.

Còn con người văn hóa chính là “Trình độ văn hóa của con người được biểu hiện ra ở một số khía cạnh như học vấn, tuổi thọ, sức khỏe, những cá nhân có năng khiếu sáng tạo đặc biệt, ứng xử văn

¹ Đỗ Huy (2001), “Xây dựng môi trường văn hóa ở nước ta hiện nay từ góc nhìn giá trị học, Nxb văn hóa thông tin, Hà Nội, Tr 24

NGHIÊN CỨU - TRAO ĐỔI

hóa của cá nhân trước nghĩa vụ xã hội, đối với lao động và ở nơi công cộng”²

Con người văn hóa và môi trường văn hóa có mối quan hệ chặt chẽ, tác động qua lại lẫn nhau. Con người là chủ thể tạo ra MTVH đồng thời con người vừa là sản phẩm của MTVH. Mối quan hệ biện chứng đó được thể hiện:

Thứ nhất, con người là chủ thể xây dựng môi trường văn hóa

Trong quá trình tồn tại và phát triển, văn hóa và MTVH tác động mạnh mẽ đến con người, MTVH giữ vai trò khách thể, là cái bao quanh, tác động đến con người, còn con người là chủ thể sáng tạo của văn hóa, tạo nên môi trường sống của mình. Hay nói cách khác nhân vật trung tâm của MTVH chính là con người, cùng với các quan hệ xã hội ứng xử văn hóa của họ với quá khứ, hiện tại và tương lai, với con người và tự nhiên. Như vậy, khi có con người văn hóa với những chuẩn mực nhất định thì họ là chủ thể sáng tạo nên MTVH lành mạnh và tốt đẹp. Bởi vì con người là một trong bốn nguồn lực (tin lực, vật lực, tài lực, nhân lực) và là nguồn lực cơ bản quyết định, con người sẽ liên kết, tổng hợp các nguồn lực để tạo nên động lực thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội nói chung và MTVH nói riêng.

Vai trò con người trong quá trình xây dựng MTVH thể hiện trước hết ở tri thức, trình độ chuyên môn, kỹ năng nghề nghiệp

để hoàn thành nhiệm vụ của mình. Trong nền kinh tế tri thức hiện nay, con người không thể tiến lên chỉ bằng sức mạnh cơ bắp mà phải bằng trí tuệ, khoa học kỹ thuật là chủ yếu. Khi người lao động có chuyên môn tay nghề cao, kỹ năng lao động và năng lực ứng dụng các thành tựu khoa học công nghệ vào sản xuất thì năng suất, chất lượng, hiệu quả được tăng lên, đảm bảo cho sự phát triển kinh tế nhanh và bền vững. Vì vậy, chúng ta phải phát hiện, bồi dưỡng tài năng, người có năng lực sáng tạo đặc biệt, tạo điều kiện thuận lợi để họ phát huy năng lực và cống hiến tài năng của mình cho sự phát triển của đất nước.

Vai trò chủ thể của con người trong quá trình xây dựng MTVH thể hiện ở trách nhiệm xây dựng gia đình văn hóa, công sở văn hóa, làng, bản, khu phố văn hóa để thực hiện phong trào “*Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa*”. Quá trình xây dựng MTVH lâu dài và gặp nhiều khó khăn, cho nên đòi hỏi con người phải quyết tâm vượt qua những thử thách, khó khăn, vượt qua những cám dỗ vật chất tầm thường, những tệ nạn xã hội để xây dựng MTVH đồng thời góp phần hoàn thiện nhân cách của chính mình.

Vai trò chủ thể của con người còn được thể hiện ở ý chí, đạo đức, lương tâm, trách nhiệm của người công dân, ý thức chấp hành chủ trương pháp luật của Đảng và Nhà nước, ý thức gìn giữ bảo vệ môi trường sống, bảo vệ các giá trị văn hóa

² *Giáo trình Văn hóa xã hội*, (2004), Nxb Lý luận chính trị, Hà Nội, Tr120

NGHIÊN CỨU - TRAO ĐỔI

truyền thống tốt đẹp của dân tộc và tiếp thu những giá trị tinh hoa văn hóa nhân loại. Mặt khác, trong quá trình xây dựng MTVH, đòi hỏi con người đáp ứng tiêu chuẩn về tri thức, kỹ năng, lương tâm trách nhiệm mà còn phải có cơ thể cường tráng, khỏe mạnh. Như vậy, khi có con người văn hóa với sự phát triển toàn diện về trí tuệ, đạo đức, tư tưởng, thể chất, năng lực sáng tạo, lòng nhân ái khoan dung, lối sống có văn hóa thì MTVH được xây dựng và ngày càng hướng tới các giá trị chân- thiện- mỹ.

Thứ hai, con người là sản phẩm của môi trường văn hóa

Con người không chỉ là chủ thể sáng tạo mà còn là sản phẩm của văn hóa và môi trường văn hóa. Môi trường văn hóa là kết tinh của một thời đại cụ thể, là sản phẩm của hoạt động sản xuất vật chất và tinh thần xã hội. MTVH là một phương diện quan trọng, phản ánh tương đối chuẩn xác trình độ phát triển của một xã hội và chịu sự qui định của các phương thức sản xuất vật chất. Theo học thuyết hình thái kinh tế - xã hội của C.Mác, xã hội loài người trải qua năm hình thái kinh tế - xã hội khác nhau, tương ứng với nó là các MTVH khác nhau. Mỗi kiểu MTVH có mỗi kiểu nhân cách phù hợp. Khi xã hội loài người phân chia giai cấp, MTVH có những chuẩn mực riêng và kiểu nhân cách điển hình bao giờ cũng được xây dựng theo lập trường, hình ảnh của giai cấp thống trị, phù hợp với lợi ích của giai cấp đó. Tuy nhiên, sự chi phối của

giai cấp thống trị không phải là yếu tố duy nhất quyết định đến toàn bộ MTVH, trong không ít trường hợp một số yếu tố như tôn giáo, dân tộc lại là yếu tố nổi lên hàng đầu tác động đến chính sách của chủ thể cầm quyền. Chính vì vậy, MTVH có vai trò quan trọng trong phát triển kinh tế - xã hội và góp phần hình thành hoàn thiện nhân cách con người. Bởi vì, "*Người không đẻ ra người, đứa trẻ chỉ trở nên người trong quá trình giáo dục*"³. Khi con người được sống trong môi trường văn hóa trong lành với không gian văn hóa được tạo dựng, bồi đắp với những giá trị nhân văn thì con người có điều kiện hoàn thiện nhân cách, phát huy tài năng sáng tạo của mình. MTVH đầu tiên của con người là gia đình, dòng họ- đó là mảnh đất màu mỡ để thực hiện chức năng bảo tồn và truyền lại giá trị văn hóa cho thế hệ sau, là nơi hình thành các giá trị nhân văn xã hội và nuôi dưỡng, giáo dục, dạy dỗ con người. Khi con người lớn lên và biết nhận thức thì MTVH làng, xã, khu phố, trường học, và sau này là MTVH công sở, cơ quan đơn vị công tác... là những môi trường hết sức gần gũi, gắn bó với quá trình học tập, công tác, phấn đấu trưởng thành và hoàn thiện nhân cách của mỗi cá nhân và cộng đồng. Đó cũng là môi trường để con người thể hiện sức sáng tạo, khả năng cống hiến, tạo nền tảng vững chắc cho sự phát triển của xã hội.

³ GS.TS Hoàng Vinh(1999, *Mấy vấn đề lý luận và thực tiễn xây dựng văn hóa ở nước ta*, Viện Văn hóa và Nxb Văn hóa-Thông tin, Hà Nội, tr 129

NGHIÊN CỨU - TRAO ĐỔI

Ngược lại, khi con người sống trong môi trường thiếu lành mạnh, nhiều tệ nạn xã hội thì con người khó có thể phát triển và hoàn thiện nhân cách trở thành người công dân tốt. Hiện nay, sự phá vỡ môi trường sinh thái, sự ô nhiễm môi trường sống, hành vi thiếu ý thức, thái độ thờ ơ của con người đối với môi trường đã, đang tác động xấu đến chất lượng sống của con người. Tuy nhiên, vẫn không ít trường hợp dù phải sống trong MTVH thiếu lành mạnh, nhưng có ý thức vươn lên và trở thành những người tốt.

Mặt khác MTVH còn là sự tiếp nối truyền thống, các giá trị, chuẩn mực đạo đức, khuôn mẫu ứng xử...hay nói cách khác chính bản sắc văn hóa, truyền thống dân tộc đã định hình, bồi đắp và là mạch nguồn nuôi dưỡng MTVH tạo sức sống lâu bền trong suốt quá trình vận động phát triển nền văn hóa dân tộc. Những giá trị này sẽ thâm nhập vào các thiết chế gia đình, nhà trường, xã hội, vào các lĩnh vực của đời sống xã hội sẽ tạo ra MTVH góp phần giáo dục, nuôi dưỡng, phát triển mẫu nhân cách phù hợp thời đại. Việc tạo ra môi trường văn hóa xã hội chủ nghĩa ở nước ta đảm bảo sự kết hợp hài hòa giữa các giá trị truyền thống tốt đẹp và giá trị hiện đại, thấm nhuần tinh thần dân tộc, nhân văn là trách nhiệm của hệ thống chính trị, của toàn dân, đặc biệt ngành văn hóa thông tin. Trong quá trình lãnh đạo nhân dân xây

dựng đất nước, bên cạnh việc phát triển kinh tế, Đảng ta luôn chú trọng đến lĩnh vực văn hóa. Chính vì vậy, xây dựng MTVH lành mạnh, tốt đẹp nhân văn là một trong những nhiệm vụ quan trọng, chủ yếu mà Đảng đã vạch ra để thực hiện trong quá trình đổi mới đất nước. Văn kiện Đại hội Đảng toàn quốc lần thứ XI đã khẳng định: *“Củng cố và tiếp tục xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh, phong phú, đa dạng. Đưa phong trào “Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa” đi vào chiều sâu, thiết thực, hiệu quả, xây dựng nếp sống văn hóa trong các gia đình, khu dân cư, cơ quan, đơn vị, doanh nghiệp, làm cho các giá trị văn hóa thấm sâu vào mọi mặt đời sống, được thể hiện cụ thể trong sinh hoạt, công tác, quan hệ hàng ngày của cộng đồng và từng con người, tạo sức đề kháng đối với các sản phẩm độc hại”⁴.*

Con người văn hóa và MTVH có quan hệ chặt chẽ với nhau, tác động qua lại lẫn nhau. Việc nhận thức vai trò con người là chủ thể sáng tạo văn hóa đồng thời là sản phẩm của MTVH sẽ giúp chúng ta có định hướng và giải pháp đúng đắn để xây dựng MTVH trong sạch, lành mạnh góp phần thực hiện thắng lợi mục tiêu *“Dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh”*./.

---

4. Đảng cộng sản Việt Nam, (2011), Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XI. Nxb CTQG, H. Tr 223